

BİNGÖL MASALLARININ YAPI VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ¹**Structure and Content Features of Bingöl Tales****Okan ALAY²****ÖZET**

Masallar sözlü geleneğin önemli bir ürünüdür. Bünyesinde toplumların inançları, gelenekleri, değer yargıları, yaşam tarzları ona özgü form, retorik ve içerikle yaşam bulmaktadır. Söz konusu öğeler, masalda bazı kalıp ve semboller aracılığıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Geçmişten günümüze süregelen aktarımlarda formel adı verilen kalıplaşmış ifadeler ortaya çıkmaktadır. Aktarım sürecinde ayrıca anlatıcıların kişisel becerileri masalın dil, anlatım ve muhtevasını etkilemektedir. Bu bağlamda Doğu Anadolu ve Mezopotamya kavşağında bulunan Bingöl'den derlediğimiz elli beş masal kurgu, formel, şekil ve muhteva bakımından değerlendirilmektedir. Bingöl masallarının başta Anadolu ve Mezopotamya masalları olmak üzere başka masallarla örtüşen yönleri olduğu gibi tamamen yöreye özgü olan formel ve muhteva özelliklerini de ihtiva etmektedir. Bunu nesir formundaki manzum söyleyişlerde, “giriş-geçiş-bitiş” formellerinde, şahıs kadrosunda, sayılar, renkler, yer gibi başlıklarda somut olarak görmek mümkündür. Ayrıca masalların geçmişe oranla form ve muhteva bakımından nicel ve nitel olarak zayıfladıkları, kimi özelliklerini kayb ettikleri görülmektedir. Ancak değişen dünya koşullarına rağmen yörede masal anlatman geleneği hâlâ yaşatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Masallar, Bingöl masalları, formel, yapı, muhteva.

ABSTRACT

Tales are important products of oral traditions. The beliefs, traditions, value judgements, lifestyles of societies find life in its body with its distinctive form, rhetoric and content. The items at issue are transferred from generation to generation via some templates and symbols in tales. In these transfers ongoing from past to present, formulaic expressions called formal arise. In the transfer process also the personal skills of the narrators influence the language, expression and content of the tale. In this context, fifty five tales compiled from Bingöl located at the crossroads of East Anatolia and North Mesopotamia are evaluated with respect to fiction, formal, modality and content. As there are some overlapping aspects of Bingöl tales with other tales, they also contain fiction, formal and content features completely specific for the region and Anatolian and Mezopotamia tales. It is possible to see this in the concrete in poetic utterance in prose form, in “entry-pass-end” formals, in personal cast, and in topics such as numbers, colours and place. Also it is observed that tales are weakening quantitatively and qualitatively with respect to form and content, and lose some features compared to previous years. Yet despite changing World conditions, it is known that the tradition of telling tales is kept alive in the region.

Keywords: Tales, Bingöl tales, formal, structure, content.

¹ Bu çalışma, “Alay, Okan. ‘*Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)*’, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Fırat Üniversitesi, 2005, Elazığ” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Öğretim Görevlisi Dr., Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, okanalay@hotmail.com

1. Giriş

Halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden biri olan ve sözlü gelenek yoluyla nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmeyi başarabilen masal, önemli bir kültür hazinesidir. Geçmiş insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanan masalla ilgili olarak çok sayıda folklor araştırmacısı ve akademisyen çeşitli araştırmalarda bulunmuş; onu tanımlamaya çalışmıştır.

Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı “*Türkçe Sözlük*”te masal için şöyle bir tanım yapılmıştır: “1. Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye. 2. Öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser. 3. mec. Boş ve yalan söz.” (Türkçe Sözlük, 2000: 992)

Bu sözlük çalışmasında masalın iki ayrı tanımı yapıldıktan sonra, mecaz anlamı olarak; “boş ve yalan söz” açıklaması yapılmıştır. İki tanıma göre masalın belirgin özelliği; halka ait olması, sözlü olarak anlatılması ve olağan dışı olayları işlemesi gösterilmiştir.

Ignas Kunos masalın tanımını, “*Türk Halk Edebiyatı*” adlı eserinde; “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen olağan dışı olayları anlatan hikâye” olarak yapmıştır. (Kunos, 1978: 113)

Pertev Naili Boratav ise masalı şöyle tanımlamıştır: “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı.” (Boratav, 1969: 80) Bu tanımda masal, hayal ile ilgili olan ve nesirle söylenen anlatı türü olarak tarif edilirken, kanaatimizce masalı diğer türlerden ayıran belirgin özellikleri ya belirtilmemiş ya da eksik bırakılmıştır. Şükrü Elçin, “*Halk Edebiyatına Giriş*” eserinde masal hakkında, “...köklü geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan, ‘hayali-gerçek’, ‘mücerret-müşahhas’, ‘maddî-manevî’ konu, macera, vak’a, problem, motif ve unsurla, nesir diliyle, vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, hususî bir üslupla anlatılır ve yazılır.” (Elçin, 1986: 369) der.

“*Gümüşhane ve Bayburt Masalları*” adlı eserinde de Saim Sakaoglu masalla ilgili çeşitli tanımları verdikten sonra kendisi de şöyle bir tanımda bulunur: *Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde, dinleyicileri inandırabilen, bir sözlü anlatım türüdür.*” (Sakaoglu, 2002: 4). Bir başka masal araştırmacısı Ali Berat Alptekin ise masal hakkında, “...büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan anlatmalar...” (Alptekin, 2002: 11) diyerek başka bir yönüne işaret etmektedir.

Yine masalla ilgili olarak önemli çalışmaları olan Esmâ Şimşek, “*Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*” adlı kitabında masala dair yapılan çeşitli tanımları verdikten sonra kendisi de şöyle bir tanım yapar: “Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus olağanüstü zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayâl edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür” (Şimşek, 2001: 3). Tanımda masalın, “yaşanılan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği” tür olarak belirtilmesi, diğer tanımlarda eksik olan bir yönü tamamlaması bakımından dikkat çekicidir.

Görüldüğü gibi masalla ilgili olarak birbirinden farklı çok sayıda tanım yapılmıştır. Şüphesiz yukarıdaki her bir tanımın kendine göre bir doğruluğu, bir özgünlüğü vardır. Ancak dikkatle bakıldığında bu tanımların hepsinde belirleyici olan önemli özellikler olduğu gibi eksik kalan yönler de vardır. Biz, bu tanımları ve açıklamaları göz önüne alarak şöyle bir tanım yapmayı uygun gördük: Genellikle hayal ile gerçeğin iç içe geçtiği olayların, özel anlatıcılar tarafından kendine mahsus bir üslûpla ve klişe sözlerle sözlü olarak, geçmişten günümüze anlatıla gelen, dinleyicileri inandırmak iddiasında olmayan bir nesir türüdür.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere masal, folklor ve halk edebiyatı açısından olduğu kadar, milletlerin kültürleri açısından da büyük önem arz etmektedir. Böyle olduğu için masal konusunda her geçen gün yeni derleme ve araştırmalar yapılmaktadır. Türkiye’de bu konudaki çalışmalar, özellikle Cumhuriyet dönemiyle birlikte hız kazanmış; günümüze değin artarak gelişme göstermiştir.

Türkiye’de masalların bilimsel yönden incelenip değerlendirilmesiyle Anadolu’nun değişik yörelerinden, illerinden masal derlemeleri yapılmış, masallar üzerine incelemelerde bulunulmuş, adeta Anadolu’nun bölge bölge, il il masal haritası çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, Elazığ, Taşeli, Çukurova, Afyon, Isparta, Malatya, Van ve Kayseri yöresinin masal incelemeleri yapılmış; sonraki yıllarda diğer illere ait çalışmalar da artarak devam etmiştir. Bu illerin içerisinde bulunmayan, folklor ve halk edebiyatı bakımından zengin olan Bingöl masallarındaki folklorik öğelerin her geçen gün azalarak kaybolacağı endişesiyle tarafımızdan, Prof Dr. Esmâ Şimşek’in danışmanlığında “*Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)*” yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır (Alay, 2005). Bu bağlamda Bingöl ve yöresinde saha çalışması sonucu 27 kaynak kişiden 55 masal derlenmiştir. Kaynak kişiler çalışmanın sonunda soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. Onlara dair bilgi ise; kaynak kişi sırası “K”, adı-soyadı, doğum yeri-tarihi, eğitim durumu, mesleği ve anlattığı masal metni sırasıyla verilmiştir. Çalışmada söz konusu masalların önce tip/konu tasnifi, sonrasında ise motif yapıları incelenerek motif tasnifi yapılmış, ayrıca ilgili formeller değerlendirilmiştir. Metinler, **Aarne-Thompson** (Aarne, 1910; Thompson, 1964) tasnifi esas alınarak hayvan masalları: 1-6, asıl halk masalları: 7-49, fıkralar: 50-54 ve zincirleme masallar: 55 olarak numaralandırılmıştır. Böylece her bir masalın numarasından hem hangi kaynak kişiden derlendiği hem de hangi masal tasnifine ait olduğu tespit edilmiştir.

Bu makalemizde yukarıda mevzu bahis edilen tez çalışmamızdan hareketle Bingöl yöresi sözlü kültürün önemli unsuru olan masalların yapı/şekil ve muhteva özellikleri incelenerek ait oldukları coğrafya ve kültür için taşıdıkları önem dikkatlere sunulacaktır.

2. Bingöl Masallarının Kurgusal Yapısı

2.1. Masalın Nesir Formu:

Masallar kısmen nazıma ait bazı öğeler taşısa da çoğunlukla düz yazı şeklindedir. Bingöl masallarında da bu özellik geçerliliğini korumaktadır. Bingöl’den derlenen masalların hepsi mensur şekildedir. Metinler Kürdçe’nin Zazakî ve Kurmancî lehçelerinin ses ve anlatım özelliklerine uygun olarak, konuşma dili esas alınarak dile getirilmiştir. Ancak bazı masalarda örnek olarak “*Qilif Marî de Yew Xort*” (Yılan Kılığında Bir Delikanlı) masal biterken adeta kalıplaşmış bir tarz ile şu dizeler gibi manzum kısımlara yer verilmektedir:

“*Mi ra zur, Hûmay ra raşt*

Mi yo tasey helaw viraşt

Mi goştarûn ra kerd raşt.” (17)

“Bizden yalan, Allah ’tan doğru

Ben bir tava helva yaptım

Dinleyenlere sundum” (17)

Yukarıdaki örnek benzeri manzum kısımlar ayrıca (1), (3), (5), (42), (47), (50) numaralı masallarda benzer şekilde yer almaktadır.

Yine “*Gulhatun*” adlı masalda şöyle bir manzum bölüme rastlamaktayız:

“Ma ra zûr, Homay ra raşt

Mi tîr eş, bune ser deşt

Hîrî sayî ma xwi r’ waştî

Biyerin ma xwi r’ bik bari” (7)

“Bizden yalan Allah ’tan hak,

Oklavayı attım, ovanın düzüne bak,

Üç elma düştü nasibimize

Pay edelim diye birbirimize.” (7)

“*Dewêka Bê Gorîstan*” (Mezarlığı Olmayan Köy) masalında ise, karısının ölüsüyle karşılaşan zavallı adam çaresizliğini masalın düğüm aşamasından çözüme girildiği bir evrede, müstehzi bir ifade biçimiyle şöyle dile getirmektedir:

“Lo lo paliste, ne aste ne pueste,

Hewax mi rî, barê min qin aste!..” (38)

“Lo... lo³... bu ne posttur ne ettir;

Vah bana ki payıma düşen bir kemiktir!” (38)

Söz konusu örneklerde görüldüğü üzere Bingöl masallarında nesir formu genel olarak hüviyetini korumakta, sadece birkaç masal anlatımında çoğunlukla sonlarda, çözüm aşamasında manzum ifadelerle yer vermektedir.

2.2. Olay Örgüsü

Masallar olay merkezli metinlerde görülen; “*serim, düğüm, çözüm*” esasına ve nevi şahıslarına münhasır forma uygun olarak belli başlı klişe ifadeler ve kurguyla oluşturulmuştur. Bingöl masallarında olay örgüsü başta o masalın asıl halk masalı, hayvan masalı veya zincirleme masal olup olmayışına göre sonrasında ise anlatıcının kişisel deneyim, beceri ve kurgusuna göre değişkenlik arz edebilmektedir. Bu çerçevede hayvan masalları formellere pek

³ Sitem, hayıflanma anlamlarında bir edat.

yer vermeden doğrudan giriş yapıp bir bütünlük içinde birbirini takip eden olaylara yer verilmektedir. Asıl halk masalı örneklerinde ise klişe bazı formel öğelerle masal giriş yapılarak iç içe geçmiş benzer veya birbiriyle ilgili olmayan birden çok olaydan oluşmaktadır. Bir diğer masal türü olan zincirleme masalarda ise (Bingöl’de derlenen tek zincirleme masal örneği olan “*Pirey ile Pisink*” (55)’te görüldüğü üzere) bir zincirin halkaları arasındaki mantıksal bağ çerçevesinde birbirine bağlanan birçok olayın art arda sıralanmasından oluşmaktadır. Bu masalarda iki farklı yapı görülmektedir. Birincisinde kahramanın karşılaştığı olaylar yardımcı karakterlere aktarılır ve halkanın kırılmasıyla da olumlu veya olumsuz bir sonuca bağlanır. İkincisinde ise halk kırıldıktan sonra masal bu kez tersine işlemeye başlar ve olay örgüsü tamamlanır⁴

Masalların olay örgüsünün şekillenmesinde bir diğer unsur da anlatıcının kişisel deneyim, beceri ve kurgusunun rolüdür: “*Açıktır ki, her yeni söyleyişte, yeniden yaratılan her masalda, anlatıcının kişisel deneyimi, kişiliği önemli bir yer tutar. Masalın yeni nakışlanmaları ve yerel ayrıntıların verilmesi, buna, yani anlatıcının kişiliğine ve deneyimlerine bağlıdır.*” (Azadovski, 1992: 53). Böylece bir masalın olay örgüsünün şekillenmesinde masalın türünün ve anlatıcının maharetinin iki önemli etken olarak yer aldığı görülmektedir.

2.3. Yer ve Zaman

Masallar “*serim-düğüm-çözüm*” bağlamında olay, yer, zaman, kişiler ekseninde oluşturulan sözlü ürünlerdir. Olay merkezli diğer anlatılarda olduğu gibi masalarda da yer ve zaman önemli kurgusal öğelerdir. Ancak masalarda yer çoğunlukla hayalî veya bilinmeyen mekânlar olarak konumlanır. Yine de derlediğimiz masalarda birçok gerçek yer-çevre masal dünyasına uyarlanarak kullanılmıştır. Bingöl masallarında uzak ülkeler, devler âlemi, yer altı dünyası, krallıklar, gizemli diyarlar yer aldığı gibi “*Yew welatî de*” (ülkenin birinde)”, “*Cayêk de*” (bir yerde), “*Cayek ben cayêk nêben*” (Bir yer varmış, bir yer yokmuş), “*Yew dew de*” (bir köyde) gibi belirsizlik içeren mekânlar ve yine şehir, kasaba, saray, köşk, köy, ev, tarla, bahçe gibi öğeler de sıklıkla geçer.

Bingöl masallarında reel dünyanın mekânları olarak masal dünyasına uyarlanan başlıca yerler şunlardır:

Ülkeler: Serhad (masalda Kürd coğrafyası için doğuya işaret olarak İran-Kafkasya bölgesi için kullanılır.)

Şehirler: Çabakçur (Bingöl), Diyarbekir, Serhad (masalarda ülke dışında ayrıca Van-Ağrı illeri için kullanılır), İstanbul.

İçeler-Kasaba: Darahênî (Genç), Lice, Sancak

Dağ-ova: Aftor (Bingöl Ovası), Ko-spî (Akdağ)

Bingöl masallarında zaman ise diğer bölge veya ülkelerde söylenegelen masalarda olduğu gibi genellikle müphem, soyut bir zamana dayanmaktadır. Anlatıcı masalına başlarken; “*wextêk*” -“*demeki*” (bir zamanlar), “*rojêk rojan ra...*” (günlerden bir gün) gibi belirsizlik içeren zaman ifadeleri anlatıya giriş yapar. Yine rivayet esasına dayalı olarak metinlerde çoğunlukla duyulan geçmiş zaman kipi (-miş) veya kip kayması yoluyla geniş zaman kipi (-ar, -

⁴ Akt.: Bozkurt, Kenan (2016). “*Kürt Masallarının Yapısal Özellikleri*”, <http://www.ufkumuz.com/kurt-masallarinin-yapisal-ozellikleri-23110h.htm> (10.05.2016).

r) kullanılır. Masal içerisinde zaman geçişlerinde roman ve öyküdeki aşamalı akıştan farklı olarak “geçiş formelleri” başlığında görüleceği üzere; “*Bir gün bir ay derken...*”, “*epey bir vakit sonra....*”, “*gel zaman git zaman...*”, “*günler, aylar geçmiş...*” gibi ifadelerle hızlı geçişler sağlanır. Çözüm bölümünde de zaman, ileriye dönük olarak açık uçlu bir göndermeyle dinleyicilerin hayal dünyasına bırakılır.

2.4. Şahıs Kadrosu

Bingöl masallarında diğer pek çok bölge veya ülkeye ait masalarda olduğu gibi insanlardan hayvanlara dek geniş bir yelpazede şahıs kadrosuna sahip olduğu gibi ayrıca masalarda önemli bir öge olarak yer alan olağanüstü kahramanlara da kadrosuna sahiptir. Gerçek ve hayalî unsurlar iç içe geçmiş, insan ve hayvanlar, bazen de insan-hayvan ve diğer olağanüstü varlıklar bir arada aynı atmosfer içinde yer alabilmektedir.

Masalarda insan şahıs kadrosu içinde gerçek yaşamın rollerini taşıdıkları gibi ayrıca masal dünyasının gereği olarak türlü olağan veya olağanüstü zorluklarla karşılaşan çok sayıda şahıs vardır. Bazıları şunlardır: Padişah, paşa, ağa, mire (bey), beg (bey), muhtar, tüccar, çoban, molla (imam), üç kardeş, yedi kız kardeş, fakir köylü, deli adam/kadın, köse, pirê (yaşlı kadın, cadı) gibi kişiler ile Seyehmed, Hatê, Hacı Bayram, Aruz, Garip, Nasip, Ali, Şahhanım, Abdullah, Alık (Aliş), Filit gibi özel isimler.

Şahıs kadrosunda insanlarla birlikte yer alan veya hayvan masallarında olduğu gibi salt kendilerinin kahraman olarak yer aldığı bir diğer varlık da hayvanlardır. Bingöl masallarında adı en çok geçen hayvanları şöyle sıralamak mümkündür: tilki, kurt, leylek, yılan, ayı, yılan, kedi, horoz, baykuş, kartal, kaplumbağa... Ayrıca “*Mem Piro*” adıyla kurt, “*Horoz Çocuk*” adıyla horoz ve “*Gulhatun*” adıyla b.k böceği özelleştirilerek değerlendirilen başlıca hayvanlardır.

Olağanüstü kahramanlar kategorisinde ise halkın muhayyilesinde var olup masal dünyasına aktarılan kahramanlar ise devler, cinler, periler ve cadılar gibi varlıklardır.

3. Bingöl Masallarının Formel Yapısı

3.1. Formel Nedir?

Masalla bütünleşen, onunla sıkı sıkıya bağlı olan formelin tarifi şöyle yapılmıştır: “*Masalın bünyesinde, muayyen vazifelere ve muayyen bir şekle sahip olan kalıplaşmış ifadelerdir.*” (Sakaoğlu, 2002: 251)

Söz konusu bu kalıp ifadeler, anlatıcının zihninde hazır bulunan tema, deyim, atasözü, terim, motif öğeleri gibi sözlü ürünlerdir. Anlatıcı ürün yaratmada bu kalıp ifadelerden yani formellerden olabildiğince yararlanır (Dorson, 1984: 46).

Formeller, masal metinleriyle öylesine bütünleşmiştir ki, masal denince formel; formel denince de akla masal gelir. Bunlardan bazıları masalın başında kullanılırken, bazıları da bitiş kısmında yer alır. Ayrıca metin içerisinde bağlayış göreviyle kullanılan geçiş formelleri de vardır.

Anlatıcının becerisi, kültürü ve yaşama bakış biçimine göre metinlerde kullanıldığında niceliği ve niteliği değişebilir. Aynı anlatıcının ağzından çıkan masalarda genellikle aynı formellerin kullanıldığı görülürken başka anlatıcılarda farklı biçimlerinin kendine yer bulduğu tespit edilir.

Türkiye’de özellikle Saim SAKAOĞLU, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, (Sakaoğlu, 2002) eserinde bu konuyu geniş bir şekilde ele almıştır.

3.2. Bingöl Masallarında Yer alan Formeller

Biz de üzerinde durduğumuz 55 masaldan tespit ettiğimiz formelleri, **Sakaoğlu**’nun tasnifinden yararlanarak vermek istiyoruz:

1. Başlangıç-giriş formelleri
2. Bağlayış / geçiş formelleri
3. Benzer durumlarda kullanılan formeller
4. Bitiş formelleri
5. Çeşitli Formel unsurları

3.2.1. Başlangıç-Giriş Formelleri

Anlatıcının masala başlamadan önce, dinleyiciyi masala hazırlamak için başvurduğu formellerdir.

3.2.1.1. Bir Varmış’lı Girişler:

Bir varmış, bir yokmuş, bir (33, 43)

Bir varmış, bir yokmuş, bir bir varmış. (1, 2, 6, 8, 12, 17, 22, 35, 41)

Bir varmış, bir yokmuş üç kardeş yaşarmış. (24, 44)

3.2.1.2. Evvel Zaman’lı (Vakitli) Girişler:

Vakti zamanında, bir (4, 26, 40, 47)

Bir zamanlar bir (5, 18, 36, 49, 53)

Bir gün bir (9, 10)

Evvel zaman içinde (birinde) bir (35, 45, 52)

3.2.1.3. Bir Varmış ve Evvel Zaman’lı Girişler:

Bir varmış, bir yokmuş evvel zaman içinde..... (13, 14,26, 28, 29, 31, 51, 54, 55)

Bir varmış, bir yokmuş, vakti zamanında bir(48)

Bir varmış, bir yokmuş, bir zamanlar..... (16)

3.2.1.4. Bir Yer Varmış’lı Girişler:

Bir yer varmış, bir yer yokmuş..... (15, 20, 21, 23, 27, 37, 38, 42, 46, 50)

3.2.1.5. Sade girişler:

Ormanda ile adında bir çift yaşarmış (11)

- Olmuş, olmamış..... üç arkadaş varmış. (19)
Mehmedî evli olmasına rağmen ikinci kez evlenmeye karar vermiş. (30)
Yeşil gözlü sarışın bir adam varmış. Şimdi onun masalını anlatalım. (34)

3.2.2. Bağlayış (Geçiş) Formelleri

Bir olaydan bir başka olaya geçişi sağlayan formellerdir. Masalda olay ve kahramanı değiştirmek için kullanıldığı gibi dinleyicinin dikkatini artırmak için de kullanılır. Metinlerde geçen geçiş formelleri şunlardır:

- Bir gün bir ay derken üvey anne kendi çocuğuna iyi diğerlerine kötü davranmış. (16)
Epey bir vakit sonra günler, aylar geçtikten sonra..... (18)
Gel zaman git zaman..... (5, 22, 28, 36)
Günler, aylar geçmiş..... (26, 45)
Derken o sırada(8, 37)
Tam yüz yıl boyunca gittikten sonra..... (53)
Az gitmişler, uz gitmişler..... (20, 24, 29)
Tam bu esnada bir kervan gelmiş (23)
Pencereden bakar ki ne baksın! (17)
Tabii bu durum yalancı kardeşin zoruna gider. (41)
Fırsat bu fırsat, kapıyı arkadan kilitlemiş. (48)
Eh bu üç arkadaş İstanbul’u ilk kez görüyorlar ya..... (49)
Ne yapmalı, ne yapmalı diye düşünür..... (54)
Sağa bakmış yok, sola bakmış yok..... (7)

3.2.3. Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller

Aynı olayın bir masal içinde veya ayrı masalarda benzer biçimlerde kullanılması durumunda görülen formellerdir. Benzer ifadeler kullanılarak yapılır. Tasvirlerde, karşılıklı konuşmalarda, soru-cevaplarda görülür.

3.2.3.1. Karşılıklı İki Varlığın Konuşması Bazı Yerlerde Aynı Kalıptan Çıkışına Benzerlik Gösterebilir. Bu Durum Soru-Cevap ve Normal konuşmalarda görülür.

3.2.3.1.1. Soru-Cevap Şeklinde Olanlar:

- “- İn misin, cin misin?
- Ben ne inim, ne cinim; sizin annenizim.” (23)
“- İn misin, cin misin?
- Ben ne inim, ne de cinim; yedi kardeşin biricik bacısıyım.” (26)

“- Bu sandık da neyin nesi, hele bir açıp bakalım.” (28)

- Benden ne istersin? Nedir derdin?” (37)

3.2.3.1.2. Normal Konuşma Şeklinde Olanlar:

“- Dile benden, ne dilersen.

- Senden zenginlik ve makam dilerim. ” (13)

“- Benden ne dilersen dile.

- Memleketime dönmek isterim.” (14)

“- Nedir derdin?

- Sende babamın bir altını varmış, onu isterim.” (37)

3.2.3.2. Çeşitli Varlık ve Kahramanların Tasvirleri:

Büyük, suyu berrak bir denizde kocaman pulları apak olan bir balık vardır. (13)

Ayın on dördü gibi bir delikanlı. (17)

Bir dudağı üste kuş topluyor, bir dudağı da yerde ne varsa silip süpürüyor. (20)

Öyle bir öküz ki dilediğin zaman boynuzlarından süt-şeker akıtır. (20)

Birbirinden güzel yedi geyik görmüşler. (28)

Yolda giderken ufak tefek bir köseye rast gelir. (44)

3.2.3.3. Masal Kahramanlarından Birinin Konuşması Formel Olabilir:

“Koçlardan ak koçun sırtına binersen seni yukarı çıkartır. Yoksa aksini yapıp kara koçun sırtına binersen seni yedi kat yerin dibine atar.” (14)

“Öyleyse onu bir görelim, imtihan edelim.” (42)

“Siz siz olun hayatınızda köse adamlarla ticaret yapmayın.” (44)

“Kim ki karısından çok korkuyor, ben ona selam verdim.” (50)

3.2.3.4. Bir Olayın Masalcı Tarafından Anlatılması Formel Olabilir:

Kapıyı açıp bakmış; bir çeşmeden altın, bir çeşmeden de gümüş akıyor. (8)

Şahhanım astığı astık, kestiği kestik biri olmuş; artık kocasını bile yanına yaklaştırmaz olmuş. (13)

Kışlar bahara; baharlar kışa dönmüş de bu bebek iyice büyümüş. (37)

İşte benimle karım arasında olay budur. (34)

Hal mesele böyle, karın öldü (38)

3.2.4. Bitiş Formelleri

Masalların sonunda söylenilen formellerdir. Masal, uzun veya kısa bir formelle kapatılabilir. Masalın uzun veya kısa bir formelle kapatılması anlatıcının ustalığına ve dinleyicinin dikkat ve ilgisine bağlıdır (Kumartaşlıoğlu, 2009:445).

3.2.4. 1. Çıplak Bitiş:

Yiyip içip muratlarına ermişler. (8)

Bir süre sonra da evlenip muratlarına ermişler. (14)

Üç kardeş devin üç kızı ile zevk û sefa içinde yaşamlarını sürdürmüş, muratlarına ermiş.
(24)

Çoban, çocuklarının annesiyle yeniden evlenir; hep beraber o evde yaşarlar. (32)

Babayla oğlu mutlu olmuş. (31)

Filit muradına erer. Şehrin yeni zenginlerinden olur. (46)

3.2.4. 2. Devam Eden (İleriye Giden) Bitişler:

Üç arkadaş güle güle İstanbul sokaklarına dalıp gitmişler. (49)

Ogün bu gündür Filit Dayı tavuk yemez olmuş. (54)

Pireyle beraber yaşayıp gitmiş. (55)

3.2.4. 3. Ani Bitiş Formelleri:

Oduncu kurtulmuş. (9)

Yılan ölmüş, Abdullah da dertten kurtulmuş. (10)

Herkesin korkulu rüyası olan yedi başlı devi öldürmeyi başarırlar. (25)

Tüccar da çekip evine gider. (34)

3.2.4. 4. Şahsi Bitirilişler:

Aşağıda 1, 7 ve 17 numaralı metinlerden alınan formellerde masal anlatıcılarının ana dilleriyle şahsî bitiriş örneklerini bariz olarak görmek mümkündür:

Mi raz zûr, Hoday ra raşt, ina mesela ttiya de qediya. (1)

Benden yalan, Allah'tan doğru. Bu masal burada bitti. (1)

*

Ma ra zûr, Hoday ra raşt

Mi tîr eşt, bune ser deşt

Hîrî sayî ma xwi r' waştî

Biyerin ma xwi r' bik bari (7)

Bizden yalan Allah'tan hak,

Oklavayı attım, ovanın düzüne bak,

Üç elma düştü nasibimize

Pay edelim diye birbirimize. (7)

*

Mi ra zur, Hûmay ra raşt

Mi yo tasey helaw viraşt

Mi goştârûn ra kerd raşt. (17)

Bizden yalan, Allah'tan doğru

Ben bir tava helva yaptım

Dinleyenlere sundum (17)

Diğer bazı şahsî bitiriler ise şöyledir:

Böyle bitmiş bu masalın sonu. (5)

Akıllı kardeş toplamış, deli kardeş ise canından olmuş. (12)

O günden sonra iki kardeş ve babaları hiç ağlamamış, hep mutlu olmuşlar. (16)

Ağa öfkesinden vazgeçmiş, evliliğe razı olmuş. Ne yapsın kader böyle imiş. (21)

“Sana en güzel çiçeği getireyim dedim; ama bula bula neyi getirmişim...” (22)

Bu masal burada bitmiş, ancak hocanın derdi hiç bitmemiş. (32)

Padişah, baykuşun dediklerine hak verir, hem baykuşu hem de diğer kuşları serbest bırakır. (36)

Adam, “vay beni, ben nereye düştüm öyle!” demiş. (38)

“Yav ben bu cacığa ne diyeyim şimdi!” (41)

Zavallı köylü avare avare evine dönmüş. (43)

Benden yalan, Allah'tan doğru

Ben bir tava helva yaptım,

Dinleyenlere ikram ettim. (47)

“Yeter valla bu deliden çıktığım.” deyip söylenmiş. (48)

Bu masal benden bir yalandı, ben söyledim topluluk doğruladı. (50)

Bu mesel böyle imiş. (52)

3.2.4. 5. İç İçe Giren Bitiş Formelleri:

Onlar kaçıp birbirine kavuşmuş. Onlar orada kalsın, biz burada işimize bakalım. (15)

Devin oğlu geri döner, babasının köşküne gider, orada yaşamaya başlar. (18)

İşte böyle... Garip ermiş muradına, darısı tüm gariplerin başına... (20)

Hem mutlu, hem daha zengin olmuşlar; nihayet muratlarına ermişler. (23)

Böylece onlar ermiş muradına, biz çikalım kapı ardına. (26)

Bu masal da burada son bulmuş, horoz ve ailesi de bir ömür mutlu olmuş. (37)

3.2.5. Çeşitli Formel Unsurlar

Yukarıdaki formellerin dışında kalan; sayı, renk ve yerle ilgili konuları kapsar.

3.2.5.1. Sayılar:

Masallarda çokça kullanılan 3, 7 ve 40 sayıları formel olarak kabul edilir.

3.2.5.1. 1. (3) Sayısı:

3 kardeş:

Kız kardeşler: (14, 24, 28)

Erkek Kardeşler: (14, 15, 24, 28, 44)

İnsanlarla İlgili Olanlar:

3 arkadaş: (2, 19, 49, 50)

3 adam: (24)

3 kız: (28, 29)

3 hırsız: (43)

Hayvanlarla ilgili Olanlar:

3 kurt: (5)

Yiyeceklerle İlgili Olanlar:

3 elma: (13)

Zamanla İlgili Olanlar:

3 gün: (17, 23, 24)

3 öğün: (20)

Eşyalarla İlgili Olanlar:

3 halı: (28)

İş Yapma:

3 şart: (33)

3.2.5.1. 2. (7) sayısı:

7 kardeş:

Kız kardeşler: (14)

Erkek Kardeşler: (26, 27)

İnsanlarla İlgili Olanlar:

7 kız: (25)

Hayvanlarla ilgili Olanlar:

7 kaplumbağa: (53)

7 geyik: (27)

Yiyeceklerle İlgili Olanlar:

7 ton mercimek: (36)

Zamanla İlgili Olanlar:

7gün: (11, 36)

7 gece: (11)

Tabiatüstü Varlık:

7 başlı dev: (25)

Diğerleri:

7 kat yerin dibi: (14)

7 yol kavşağı: (24)

7 kez: (47)

3.2.5.1. 3. (40) sayısı:

Zamanla İlgili Olanlar:

40 gün 40 gece: (17, 36)

3.2.5.2. Renkler:

Bu formeller daha çok sıfat olarak ve sembolik fonksiyon göreviyle kullanılır.

3.2.5.2. 1. Kırmızı:

Kırmızı kurt: (5)

Kırmızı tilki: (13)

Kırmızı bayrak: (26)

3.2.5.2. 2. Beyaz:

Beyaz kurt: (5, 6)

Ak koç: (14)

Beyaz giysi: (15)

3.2.5.2. 3. Kara:

Kara kurt: (5, 6)

Kara koç: (14)

Kara tavuk: (54)

Kara eşek: (54)

3.2.5.2. 4. Yeşil:

Yeşil konak: (26)

Yeşil bayrak: (26)

3.2.5.2. 5. Elâ:

Alaca kurt: (6)

3.2.5.2. Yer Formelleri: Masallarda geçen yer adlarını gösteren formellerdir.

3.2.5.2.1. Ülkeler:

Serhad (Metinde ülke olarak İran için kullanılır): (47)

3.2.5.2.2. Şehirler:

Çabakçur (Bingöl): (7)

Bingöl: (45)

Diyarbakir: (45)

Serhad (Van): (47)

İstanbul: (49)

3.2.5.2.3. İlçeler:

Darahênî (Genç): (27, 39)

Lice: (45)

3.2.5.2.3. Kasabalar-köyler:

Sancak: (46)

3.2.5.2.4. Dağlar ve Ovalar-yaylalar:

Bingöl Ovası (Aftor): (21)

Kospî (Akdağ): (27)

4. Bingöl Masallarının Şekil ve Muhteva Özellikleri

Bingöl’de tespit ettiğimiz masallar incelendiğinde günümüzde masalların geçmiş yıllarda anlatılan masallara göre birçok değişikliğe uğradığı, bu değişikliklerin de masalların genel yapısını etkilediği görülmektedir. Bu değişiklikler, şekil ve muhteva bakımından olmak üzere iki grupta toplanabilir. Masalların şekil ve muhteva özellikleri verilirken, ilgili masalların sonunda bulunan rakamlar makalede yer alan metinlerin sıra numarasını göstermektedir.

4.1. Şekil Özellikleri

a) Masallar, geçmiş dönemlerde anlatılan masallara göre iyice kısalmıştır. Anlatıcı, pek çok masal metnini kısaltarak daha az zamanda anlatma yolunu seçmektedir. (1, 4, 33, 41, 43, 48, 54)

b) Masalların gittikçe kısalması sonucu, birçok formel ve tekerleme terk edilmiştir. Artık neredeyse, “giriş” ve “bitiş” formelleri dışında diğer formeller söylenmez olmuştur. Hatta bazı metinlerde, “giriş” ve “bitiş” formellerinin de kullanılmadığını görmek mümkündür. (11, 12, 13, 20, 33, 41, 51, 54)

c) Masallar, tamamen nesir haline dönüşmüşse de yer yer göze çarpan bazı manzum kısımlar halen mevcuttur. Ancak bu manzum parçaların önemli bir bölümü kısaltılarak ve bözularak kullanılmaktadır. (3, 5, 8, 19, 44, 49)

* *“Benden yalan,
Allah’tan doğru,
Ben bir tava helva yaptım,
Dinleyicilere sundum.”* (3)

d) Birden fazla masal tipinin birleştirilerek aynı metinde anlatıldığı masallar vardır. *“Padişahın Oğlu ile Üç Kız Kardeş”* masalı (28) ve *“Baykuş ile Padişah”* masalı (36) örnek gösterilebilir.

e) Aynı kaynak şahıslar tarafından anlatılan masalarda genellikle aynı formeller kullanılmıştır.

* *“Bir varmış bir yokmuş. Bir padişah bir de tilki ile tilkinin kardeşi değirmenci varmış.”* (8)

* *“Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde memleketin birinde karı ve kocadan ibaret bir aile varmış.”* (13)

* *“Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde ülkenin birinde bir baba ile üç oğlu varmış.”* (14)

f) Masal metinlerinde Kürdçenin her iki lehçesinin (Zazakî ve Kurmancî) ses ve anlatım özelliklerini görmek mümkündür.

4.2. Muhteva Özellikleri

a) Masalarda olağanüstü kahramanlar, yerler ve olaylara sıkça rastlanılır. Dev, peri, konuşan hayvanlar, insan yiyen canavarlar, sırtında insan taşıyabilen kuşlar vs. sıkça geçen kahramanlardır. Kafdağı, yeraltı dünyası, devler ülkesi yer olarak; perinin duasıyla insanın kuşa dönüşmesi, hiçbir bıçağın sarı öküzü kesememesi, tilkinin derisinin yüzölüp ona ters giydirilmesine rağmen ölmemesi, yılanın derisini çıkarıp insana dönüşmesi, cinlerle, perilerle ve hayvanlarla konuşulması ise olağanüstü olaylar olarak dikkati çekmektedir.

b) Masalarda anlatıcının kendi hayatından etkilenecek kullandığı ifadeler, inanışlar görülür:

* Kadın anlatıcı; bazı kötü kadınlar yüzünden bütün kadınların kötü görülmemesi gerektiğini vurgulayarak; zeki ve iffetli olan bir kadının eşine yardım ettiğini belirtir. Kadının, toplum ve aile hayatındaki önemi dikkatlere sunulur: (16)

* *“...Bütün insanlar birbirine benzemediği gibi, kadınlar da birbirine benzemez. Bak sana bir hikâye anlatayım dinle, sonra tekrar konuşuruz...”*

...Odaya giren gelin, eşyaları bir heybeye doldurur. Erkek kılığında girip gizlice yola koyulur. Arab-ı Zengin’in ülkesine sora sora gider. Yol üstünde bir kulübeye rastlar. İçeri bakınca, kocasının atını ve elbiselerini tanır. Oyuna kızı da davet ederler. Oyuna oturan kız, kocasının altınlarını, atını ve elbisesini geri almayı başarır...”

* Kendisinin de üvey kardeşleri olan anlatıcı, metni anlatırken üvey anne gerçeğini vurgulayarak; *“Garip”* ve *“Nasip”* adlı kardeşleri kendi aile yaşamlarından kesitlerle sunar. İki kardeş çepere, oduna gider; kendilerinin de sarı ineği vardır, metinde de sarı öküz geçer. (22)

c) Bilinen masal ülkeleri, metinlerde yerini daha çok bölgeye yakın olan ve bölge kültürüyle özdeşleşen il, ilçe, kasaba ve köylere bırakmıştır. (Çabakçur-Bingöl, Genç, Lice, Diyarbakır, İstanbul, İran vs.)

d) Metinler içerisinde halk edebiyatının diğer türlerinden (efsane, atasözü, deyim, dua, beddua vs.) örneklere rastlamak mümkündür. Efsane örneği; “*Seyehmed ile Hate*” masalında belirgin olarak görülürken; “*Yedi Kardeşin Bacısı*”nda dua ve beddua örneklerine çokça rastlanılır. (3, 15, 16, 17, 22, 29, 38.)

e) Metinlerde Türk masallarında sıkça rastlanan “*Keloğlan*” tipi yerine, bölgede sözlü olarak anlatılan Kürd masallarının bir yansıması olarak kurnazlığı ve cesaretiyle tanınan başka tiplerin daha çok kullanıldığı görülür (Çabakçur Muhtarı, Eliko, Seyehmed, Filit⁵...).

f) Motif yönünden zengin olan masallar bulunduğu gibi (6, 8, 9, 10, 16, 17, 19, 21, 25, 27, 29, 31, 32, 39, 44 vs.), oldukça zayıf olanları da (1, 3, 33, 41, 48, 51, 54) vardır.

g) Metinlerde üç, yedi, kırk sayıları formülistik sayı olarak çokça kullanılmaktadır. (2, 5, 14, 15, 33, 36, 43 vs.)

h) Masal olarak anlatılan bazı metinlerin aslında geçmiş dönemlerde masal olmadığı, hikâye, menkıbe, fıkra iken sonradan sözlü gelenek yoluyla söylene söylene masal metnine dönüştürüldüğü görülür. (18, 24, 30, 41, 51, 54.)

ı) Masalarda dönemin sosyal yapısına ve hayat şartlarına bağlı olarak köy yaşamı, göçebelik, hayvancılık, ağalık ve beylik statülerinin olması, hayvanlarla ve doğayla içli dışlı olunması dikkat çeker. (1, 3, 11, 13, 22, 23, 28, 30, 47, 48, 55)

j) Masalarda unvan ve kişi adları olarak öne çıkanlar şunlardır: Filit*, Seyehmed (Siyahmed veya Seyahmed olarak da kullanılır.), Gulhatun (Gül Hatun isminin bir diğer biçimi), Abdullah, Ali, Şahhanım (Şah Hanım isminin kalıplaşıp bitişik yazılmış hali), Garip, Nasip, Mem Piro (Pir Mem olarak da geçer), Hacı Bayram, Aruz, Köse, Mire (bey, efendi), Ağa...

k) Metinlerde molla, imam, hacı, şeyh gibi şahsiyetler bazı yerlerde olumlu özellikleriyle geçerken, bazılarında olumsuz yönleriyle kullanılır.

* Molla, evlenmek istediği kadının güvenini kazanmak için uğraşır; onun yerine getirilmesi imkânsız gibi görünen şartlarını bilgisi ve sabrı sayesinde yerine getirirken olumlu bir karakter olarak dikkat çeker. (33)

* Molla, köydeki birçok kadına tacizde bulunur; çapkınlığıyla bilinirken olumsuz bir karakter olarak görülür. (32)

l) Molla, imam, çiftçi, tüccar, kasap, kervancı başı, terzi, oduncu masalarda en çok karşılaşılan meslek gruplarını oluşturur.

m) Ayı, kurt, tilki, yılan, leylek, tavuk, horoz, kedi, inek, öküz ve keçi masalarda en çok karşılaşılan hayvanlar olarak görülür. Ayrıca ejderhanın da yer yer geçtiği görülür.

n) Masalarda adı en çok geçen silahlar şunlardır: Kalme⁶, hançer, sihirli kılıç, kama. Metinlerde ateşli silahların pek kullanılmadığı görülür.

⁵Kürdçede, Bingöl ve yöresinde dikkat çeken bir erkek ismi.

⁶Kürdçede, hançere benzeyen; ama ondan büyükçe bir tür kılıç.

o) Masalarda en çok işlenen konular; doğruluk, cesaret, sadakat, büyüklere itaat ve saygı, geleneklere bağlılık, kurnazlık, asalet olup; dinleyiciler iyi olmaya teşvik edilir. Bütün masalarda iyiler kazanır.

5. Sonuç

Anadolu ve Mezopotamya masaları üzerine yapılan çalışmaların her geçen gün artarak devam ettiği görülse de maalesef Bingöl masaları ile ilgili olarak henüz müstakil bir çalışma yapılabilmemiş değildir. Kanaatimizce böylesi çalışmalar bu konudaki boşluğu dolduracaktır.

Makalemizde, tez çalışmamızda yer verilen 55 masal, bizzat saha çalışması yapılarak kaynak kişilerden derlenmiştir. Böylece her geçen gün kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan ve sözlü kültürün en önemli ürünlerinde biri olan bu masallarımızı yazıya aktararak kaybolmalarını önlemeye çalıştık. Derlenen 55 masal metni, **Aaerne-Thompson** tasnifi esas alınarak sınıflandırıldığında aşağıdaki masal türlerinin olduğu tespit edilmiştir:

- a) Hayvan masalları: 6 metin (1-6)
- b) Asıl halk masalları: 43 metin (7-49)
- c) Fıkralar: 5 metin (50-54)
- d) Zincirleme masallar: 1 metin (55)
- e) Sınıflandırmaya girmeyen masallar (yok)

Söz konusu masallar derleme metotlarına riayet edilerek 27 anlatıcıdan (kaynak şahıs) derlenmiştir. Anlatıcılarının yarısından fazlası (15 kişi) okuma-yazma bilmemektedir. Anlatıcıların cinsiyetlerine göre dağılımı dikkate alındığında ise; 16 erkek, 11 kadın olduğu görülmektedir. Aslında bilindiği gibi masal anlatıcılığında kadınlar erkeklere oranla daha öndedir. Ancak, Bingöl'de erkek anlatıcıların sayısı da azımsanmayacak derecededir.

Masalların dünyada çeşitli yöntemlere bağlı kalınarak incelendiği bilinmektedir. (Tarihî-coğrafi metot, Psikolojik metot, Antropoloji metodu, Propp metodu gibi.) Çalışmamızda Tarihî-coğrafi metoda bağlı kalarak derlediğimiz masalların motif sırası, motif ve formelleri bulduktan sonra üzerinde durduğumuz masalın dünya masaları arasındaki yerini tespit etmeye çalıştık.

Masalarda kullanılan formellerin her geçen gün zayıfladığı görülmektedir. Daha önceleri masalarda “giriş”, “geçiş”, “bitiş” ve “benzer durumlarda kullanılan formeller”e çokça rastlanırken; artık günümüzde bu formellerin gittikçe kısaltıldığı, hatta hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu durumu, hızla gelişen teknoloji ve şehirleşmenin sözlü kültüre olan olumsuz etkisi olarak değerlendirmek mümkündür. Bingöl masallarında sıkça kullanılan ve manzum şekilde olan “giriş” ve “bitiş” formelleri zayıflasa da araştırmamız sırasında bu formellere ait örneklerin kullanıldığı masallar derlenebildi. (3,7, 17, 42, 47)

Masallar incelendiğinde, bu masallara bölgenin coğrafi özelliklerinin, ikliminin ve sosyo-kültürel yapısını aksettiren izlerin tesir ettiği görülebilir. Metinlerde bölgenin engebeli arazisi, soğuk ve karlı kış günleri, avcılık, hayvancılıkla ilgili kavramlar sıkça geçmektedir. Adı en çok geçen hayvanlar; tilki, ayı, geyik, kurt, kaplumbağa ve leylek iken; bildik masal ülkeleri yerine de Çabakçur (Bingöl), Diyarbakır, Serhad (Van), Lice, Genç, İstanbul vs. gibi yer adları kullanılır.

Metinlerin içerisinde fıkra (49), atasözü (38), efsane (27), dua (21), gelenek ve görenekler (23) ile dinî inanışlara (51) ait örneklere rastlamak mümkündür. Bu sözlü anlatım geleneğinin ne denli zengin olduğunu gösterdiği gibi, masalın aynı zamanda halk kültürünün önemli bir taşıyıcı unsuru olduğunu göstermektedir.

Masallarda halk kültürünü yaşatan değerler olarak da önemli bir yere sahiptir. Metinlerde yardımlaşma (8, 24), sadakat (36, 47), misafirperverlik (21), kaderin değişmezliği (20, 21), aşırı hırsın zararları (13), dile hâkim olmak (41) vs. gibi konular sıkça işlenir. Genel olarak masallarda iyiler mükâfatlandırılır, kötüler ise cezalandırılır.

Netice itibarıyla Bingöl'den derlenen masallar üzerinde inceleme yapılarak masalların form ve tematik özellikleri değerlendirilmiştir.

6. Kaynaklar

6.1. Yazılı Kaynaklar

Aarne, Antti. (1910), *Verzichis der Marchen Typen Mit Hilfe Von Fachgenossen*, Ausgearbeitet, Helsinki.

Alay, Okan. (2005), *Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Alptekin, Ali Berat. (2002), *Taseli masalları*, Akçağ yayınları, Ankara.

Azadovski, Mark. (1992), *Sibirya'dan Bir Masal Anası*, (Çev) İhan Başgöz), Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Boratav, Pertev Naili. (1969), *Az Gittik Uz Gittik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Bozkurt, Kenan. (2016), "Kürt Masallarının Yapısal Özellikleri", <http://www.ufkumuz.com/kurt-masallarinin-yapisal-ozellikleri-23110h.htm> (10.05.2016).

Dorson, Richard M. (1984), *Günümüz Folklor Kuramları*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

Elçin, Şükrü. (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kunos, İgnas. (1978), *Türk Halk Edebiyatı*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Kumartaşlıoğlu, Satı. (2009), "Balıkesir Masal Anlatıcılarının Dil ve Üslubu", *Balıkesir Üniversitesi, SBE Dergisi*, C: 12, S. 21, s. 441-449.

Sakaoğlu, Saim. (2002), *Gümüshane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Şimşek, Esmâ. (2001), *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Thompson, Sitith. (1964), *The Types of The Folktale*, Helsinki.

Türkçe Sözlük (2000). Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, C. 2, Ankara.

6.2. Sözlü Kaynaklar (Kaynak Kişiler)

K1: Hasan Alınca, Karlıova-1970, üniversite mezunu, öğretmen, anlattığı masal: 52

- K2: Pakize Aydın, Adaklı-1943, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 50
- K3: Abdullah Ayman, Solhan-1958, üniversite mezunu, öğretmen, anlattığı masal: 42
- K4: Aydın Başoğuz, Bingöl-1960, lise mezunu, öğretmen, anlattığı masal: 33, 41, 51
- K5: Enver Bektaş, Kiğı-1969, üniversite mezunu, memur, anlattığı masal: 35, 44
- K6: Nurettin Beltekin, Bingöl-1962, üniversite mezunu, iktisatçı, anlattığı masal: 6, 12, 14, 19, 21
- K7: Faik Bengi, Genç-1944, okuma-yazması yok, işçi, anlattığı masal: 32, 39
- K8: Esmâ Bürkek, Bingöl-1962, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 6. 32, 39
- K9: 1. Ahmet Bürlükara 2. Bingöl, 1962, okuma-yazması yok, çiftçi, anlattığı masal: 30
- K10: Fatoş Cebba, Karlıova-1963, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 11
- K11: Neşat Cucuboğa, Bingöl-1944, ilkokul mezunu, çiftçi, anlattığı masal: 24, 36, 37, 40
- K12: Hüseyin Çaparlar, Bingöl-1940, ilkokul mezunu, çiftçi, anlattığı masal: 46, 48
- K13: Mehmet Çaparlar, Bingöl-1970, ilkokul mezunu, işçi, anlattığı masal: 7, 43, 54
- K14: Zahide Ensarioğlu, Genç-1965, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 18, 22
- K15: Rıza Göndük, Genç-1939, ilkokul mezunu, emekli memur, anlattığı masal: 49
- K16: Hikmet Hakan, Bingöl-1962, lise mezunu, memur, anlattığı masal: 23, 47
- K17: Muttalip Hansu, Bingöl-1967, okuma-yazması yok, çiftçi, anlattığı masal: 3, 4, 53, 55
- K18: Said Koç, Genç-1935, ilkokul mezunu, işçi, anlattığı masal: 1
- K19: Gülseren Kutluktemur, Adaklı-1958, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 44
- K20: Nafia Özdemir, Genç-1939, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 29, 34
- K21: Gül Özer, Bingöl-1925, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 20
- K22: Begi Pesen, Adaklı-1950, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 13, 38
- K23: Mustafa Pesen, Kiğı-1953, lise mezunu, emekli memur, anlattığı masal: 26
- K24: Şefika Sönmez, Solhan-1936, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 31
- K25: Esmâ Vural, Genç-1959, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 2, 5, 9, 54
- K26: Mahmut, Genç-1938, okuma-yazması yok, çiftçi, anlattığı masal: 8, 27, 28
- K27: Maile Yıldırım, Bingöl-1933, okuma-yazması yok, ev hanımı, anlattığı masal: 17, 25